

H ET OOG VAN DE DICHTER

“TERRAS MET HERCULESBEELDEN” VAN S. VESTDIJK

Man met de moker, heel den dag in touw
't Monster te plett'ren, aan uw voet verscholen,
Kalme kolos, getogen in kalkholen
En nu verrijzend voor dit hemelblauw
Dat zich om ú uit hemelwolken wegsneed:
Uw grootste kracht is dat gij weg nog steg weet
In ons bestaan en nimmer meer kunt dolen
Weg van uw ondier en uw heldentrouw.

De mensch verlossend met uw fabeldaden,
Gij spierlawine tusschen knots en kop,
Beheerscht gij 't landschap met uw harteklop,
Als toren op de trans dier balustrade!
Toch komt gij nimmer verder dan uw voetstuk,
En 't eng omgrensde strijdperk waar gij woedt drukt
Op 't sierterras niet wegenger dan op
Een dansvloer zijden zoom van sleepgewaden.

Vrij en gevangen, held en marmerzuil,
Moet gij de gunst van schuine wolken dulden,
Opdat 't gejaagde licht uw flank vergulde
Eer 't voor de kilste schaduw wordt verruild:
Wat gloed, daar waar Leviathan de slag vangt,
Waar musculieuze onzin overstag hangt,
Waar zwaartekracht zich in legenden hulde,
Waar spier na spier de heete huid uitpuilt.

En gij zijt niet alleen: zeer goede burens
Met u, tilt daar zijn wapen steelsgewijs
Een tweede held; en in 't barokpaleis
Ter rechter zij daar raadt men achter muren
Wel honderd and'ren: steeds dezelfde godheid,
Die op zijn steen een krokodil kapotsmijt:
Een regiment van marmer naar den eisch
Om aan châlet of jachtslot te verhuren. –

Wij zijn te twijfelziek om in paleizen
Een halfgod in zijn naaktheid op te slaan,
Want naakt is reeds het menschelijk bestaan
En laat zich als gevild zelfs wel bewijzen.
Is er één heros, dan zijn er ook honderd,
Elk één met de and'ren, en toch afgezonderd
En stomp en vereenzelvigd met zijn waan
Om tot ons heil terrassen af te reizen.

De wolken grimmen. Hercules staat pal.
Het landschap trechtert heen naar 't ongeziene.
En alles wat de standbeelden verdienen
Is maar een glimlach om hun dwaas getal.
Wij menschen juichen niet waar 't monster neerligt,
Wij zijn te oud en wijs om niet bij 't weerlicht
Te huiv'ren voor die vale wolkruïnen
Die ons beschaduwden tot de avondval.

Uit: *Thanatos aan banden*, De Bezige Bij, Amsterdam, 1948.

Als er één realistische schilder was die in de bange jaren dertig furore maakte, was het Carel Willink. Hij had toen, na een periode waarin hij geëxperimenteerd had met het constructivisme à la Kandinsky en het kubisme op zijn Legers, zijn draai gevonden: gedetailleerde, precieze, technisch volmaakte schilderijen van statige negentiende-eeuwse herenhuizen, verlaten straten, desolate pleinen geflankeerd door terrassen met renaissancepaleizen en klassieke beelden, en dat alles gebukt onder dreigende wolkenluchten die vaak belangrijker lijken dan de voorstelling zelf, en scherpe schaduwen veroorzakende lichtvallen. Je zou er niet graag willen rondlopen, en dat doet dan ook vrijwel niemand. De ondergang van het Avondland, maar dan in verf. Zijn schilderijen suggereren eerder een verhaal dan dat ze er een vertellen. Ze roepen op dat het ergste nog moet komen. Willink werd het boegbeeld van wat toen het magisch realisme genoemd werd en nu neorealisme heet, een stroming waartoe onder anderen ook schilders als Pyke Koch, Dick Ket en Edgar Fernhout worden gerekend. Hij bleef, ook in de naoorlogse tijd van Cobra, de traditionele figuratieve schilderkunst trouw en ontwikkelde zich tot onze beroemdste (en duurste) portretschilder. Hij vereeuwigde niet alleen koningin Juliana en Freddy Heineken, maar ook de dichter A. Roland Holst. Deze laatste zodanig minutieus dat hun gezamenlijke vriend E. du Perron opmerkte dat je de steken van diens vereeuwigde lichtbeige pullover kon tellen.

Dat Simon Vestdijk zich door een schilderij van uitgerekend Carel Willink zou laten inspireren, was uitzonderlijk genoeg, want van de vele tientallen schilderijgedichten van hem waren er maar drie geïnspireerd door tijdgenoten. Voor Vestdijk ging het in de kunst om een beeld dat herkenbare algemeen-menselijke situaties uitdrukt waar hij als dichter iets mee kon, en daar waren de oude meesters kennelijk beter in. Zijn voorkeur ging uit naar schilders als Jeroen Bosch en El Greco. Met de niet-figuratieve kunst (Picasso, Mondriaan) had hij naar eigen zeggen helemaal niets. Maar Willink fascineerde hem, met name *Simeon, de zuilenheilige*, een onheilspellend doek uit dezelfde tijd als waarin hij *Terras met Hercules* (1940) schilderde. Vooral zijn luchten. Daar besteedt hij in zijn gedicht dan ook ruimschoots aandacht aan.

Vestdijk zette in zijn gedicht het schilderij geheel naar zijn eigen hand. Dat zie je direct al aan de titel 'Terras met Herculesbeelden' – het schilderij heet *Terras met Hercules*. Bij de schilder gaat het om één held, terwijl de dichter met zijn titel beklemtoont dat het om kunst gaat, om beelden, dus niet iets waar je, anders dan voor een held, bang voor hoeft te zijn. En in de vierde strofe smokkelt hij er nog eens honderd Herculesbeelden bij. Smokkelt, want er zijn er maar twee te zien. Het enige andere staat links. Als de dichter dáár geen bedoeling mee had! Maar welke?

De eerste helft van het gedicht volgt nog het schilderij. Het is er bijna de weergave in woorden van, op de raillerende accenten na. Vestdijk heeft veel oog voor de picturale kant: om de "Man met de moker" beter te laten uitkomen, is er een stuk blauwe

hemel uitgespaard (strofe 1), de held en zijn omgeving zijn gereduceerd tot vederlicht linnen (strofe 2) en in de derde strofe valt al het licht, letterlijk, op Heracles' "musculeuze onzin". Hij is kortom – zie de titel – kunst geworden. We hebben niets te vrezen, ondanks de accenten die de dichter legt op de uitbundige fysiek van de mythische held. Als hij het hierbij gelaten had, had hij niet alleen een ironische, plastische beschrijving gegeven van Willinks doek, maar had hij ook laten zien dat op het schilderij een held gereduceerd wordt tot een gevaarloze krachtpatser. Thanatos is aan banden gelegd, zou je kunnen zeggen onder verwijzing naar de titel van de bundel waarin het gedicht is opgenomen. Maar de dichter tovert – en dat is niet evident – vervolgens nog een honderdtal soortgelijke beelden tevoorschijn die allemaal als tuinbeeld dienst kunnen doen. Het paleis rechts wordt zo een opslagplaats voor en een verhuurbedrijf van nephelden, van wie het feit dat ze met zovelen zijn, zegt hij in de laatste strofe, hun enige verdienste is. We geloven er dan ook niet meer in, in die gestolde mannetjesputters. Ze zijn alleen nog maar goed voor "châlet of jachtslot"; voor armeluispaleizen bedoelt de dichter, denk ik. We zien in strofe vijf dat hun heldendaden inwisselbaar zijn, en de helden gemankeerde verlossers. In de laatste strofe, waarin opnieuw het schilderijkarakter beklemtoond wordt, is ook de uitgebeelde heldendaad voor ons mensen vergeefs verricht. Ons rest alleen de angst voor een weinig goeds belovende toekomst.

Een raadselachtig gedicht. Je zou willen dat Vestdijk, die het schreef in februari 1945, in de Hongerwinter toen hij als door de Duitsers gegijzeld literair kapitaal in het interneringskamp Beekvliet in Sint Michielsgestel verbleef, wat concreter was geweest. Wie staan voor de "Man met de moker" en voor die honderden andere bordkartonnen helden waar we niets aan hebben? Wie is dat monster? Is het kwaad alleen in schijn verslagen? En wat hebben die "vale wolkruiden" voor ons nog in petto?

ANTON KORTEWEG
